

Sultan I. İzzeddin Keykâvus'un Sinop'ta Keşfedilen
Yayımlanmamış İki Kitabesi

Two Unpublished Inscriptions of Sultan İzz al-din Kaykawus I
Discovered in Sinop

Mahmut Demir*

Öz

Sinop, çok köklü tarihî geçmişe sahip olan önemli bir Karadeniz liman kentidir. Özellikle Karadeniz'in kuzeyindeki liman kentleriyle ve kıyılardaki diğer kentlerle tarihî ve ticari bağları bulunmaktadır. Ayrıca Türkiye'nin Karadeniz'e çıkış kapılarından da birisidir. Bu öneminden ötürü de Türkiye Selçuklularının hedefleri arasına girmiş ve Sultan I. İzzeddin Keykâvus iktidarında 1214 yılı sonlarında fethedilmiştir. Fetih sonrasında Selçuklular Sinop Kalesi'nde yoğun bir tamir ve tahkim faaliyeti gerçekleştirerek şehirde kalıcı izler bırakmışlardır. Böylelikle de Sinop'u bir Müslüman-Türk şehri hâline getirmişlerdir. Türkiye Selçuklularının Sinop'taki en önemli izlerinden biri, şehir kalesinin sur ve burçlarına yerleştirdikleri kitabelerdir. Bu kitabeler Türkiye Selçukluları hakkında çok kıymetli bilgiler içermektedirler. 2021 yılında Sinop Kalesi içinde bulunan tarihî cezaevinde Kültür ve Turizm Bakanlığı ve Avrupa Birliği'nin destekleriyle gerçekleştirilen restorasyon çalışmaları sırasında gerek Sinop şehir tarihi gerekse de Türkiye Selçukluları adına yeni veriler sağlayan ve daha önce yayımlanmamış olan iki kitabe keşfedilmiştir. Söz konusu kitabeler kaynaklarda

* Dr. – PhD., Antalya/TÜRKİYE, mahmutdemirr7@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-1895-4086>

ismine rastlanmayan Selçuklu Emîri Fahreddin Erdemşâh'ı ortaya çıkardığı gibi, Amasya Valisi Mübârizeddin Behrâmşâh'ın ekibiyle birlikte Sinop'ta bilinenen daha fazla tamir ve tahkim çalışması yaptığını göstermektedir. Bulunan bu iki kitabe ile birlikte Türkiye Selçuklularının Sinop İç Kalesi içerisinde toplamda ne kadar alanda tahkim ve tamir çalışması yaptığı da daha iyi anlaşılmaktadır. Çalışmamızda tespit edilen iki yeni Selçuklu kitabesinin Arapça metinleri ve tercümeleri verilecek, ayrıca sağladıkları yeni bilgiler Sinop ve Selçuklu Tarihi açısından değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Sinop, Sultan I. İzzeddin Keykâvus, Kitabe, Emîr Mübârizeddin Behrâmşâh, Emîr Fahreddin Erdemşâh.

Abstract

Sinop is an important Black Sea harbour city with a very deep-rooted historical past. It has historical and commercial ties especially with the port cities in the north of the Black Sea and other cities on the coasts. It is also one of Turkey's gateways to the Black Sea. Due to its importance, it became one of the targets of the Seljuqs of Türkiye and was conquered in late 1214 under Sultan İzz al-din Kaykawus I. After the conquest, the Seljuqs carried out intensive repair and fortification activities in Sinop Castle, thus leaving permanent traces in the city. Thus, they turned Sinop into a Muslim-Turkish city. One of the most important traces of the Seljuqs of Türkiye in Sinop is the inscriptions they placed on the castle walls and bastions of the city. These inscriptions contain very valuable information about the Seljuqs of Türkiye. In 2021, during the restoration works carried out in cooperation with the Ministry of Culture and Tourism and the European Union in the Historical Prison located in Sinop Castle, two previously unpublished inscriptions were discovered, providing new data on both the history of the city of Sinop and the Seljuqs of Türkiye. These inscriptions reveal the Seljuq Amir Fahr al-din Ardamshah, whose name is not mentioned in the sources, and show that Mubariz al-din Behramshah, the Governor of Amasya, and his team carried out more repair and fortification works in Sinop than is known. With these two inscriptions, it is better understood how much area the Seljuqs of Türkiye carried out fortification and repair works in Sinop Castle. In our study, the Arabic texts and translations of the two new Seljuq inscriptions will be given, and the new information they provide will be evaluated in terms of Sinop and Seljuq History.

Keywords: Sinop, Sultan İzz al-din Kaykawus I, Inscription, Amir Mubariz al-din Behramshah, Amir Fahr al-din Ardamshah.

Giriş

Sinop, Türkiye'nin Karadeniz kıyısındaki en kuzey ucunu teşkil eden İnce Burun'a doğu istikametinden bağlanan Boztepe Burnu berzahında kurulmuş bir kale şehirdir. Tarihi boyunca pek çok millet ve medeniyet tarafından Sinope, Sinova, Sinopolis, Sanub, Sinab ve Sinub gibi isimlerle anılmıştır. Sinop ve çevresinde Gaşkaların, Hititlerin, Phryglerin ve Kimmerlerin peşi sıra hüküm sürdüğü, MÖ VII. yüzyılda ise Hellenlerin bölgeye gelerek şehir ve çevresini kolonileştirdikleri düşünülmektedir¹. İlk kolonistlerin şehre gelmesinin ardından, Sinop sahip olduğu stratejik ve coğrafi konumun etkisiyle daha da önem kazanmıştır. Konumu ve özellikleri sayesinde de her dönem yerleşim sahası olmuş ve imar edilmiştir. Bu nedenle şehrin fiziksel çehresinde farklı dönemlere ait kültür ve imar katmanları görülebilmektedir². Bunlar arasında en dikkat çekici olanlar ise Sinop Kalesi ve surlarındaki Selçuklu kitabeleridir. Bu kitabeler Sultan I. İzzeddin Keykâvus'un Sinop şehrini 1214 yılı sonlarında fethini müteakiben, sur ve burçlara Selçuklu devlet erkânı tarafından yerleştirilmişlerdir. Günümüzde bu kitabelerin bir kısmı Sinop surlarında orijinal yerlerinde bulunurken, bazıları ise bulundukları sur veya burcun yıkılması nedeniyle Sinop Müzesi'ne taşınmışlardır. Sinop'taki bu Selçuklu kitabeleri üzerine pek çok çalışma yapılmış ve bu konuda hatırı sayılır bir literatür oluşmuştur³. Ancak 2021 yılında, Sinop Tarihi Cezaevi'nde "Ortak Kültürel Mirasın Yapım İşleri: Türkiye ve Avrupa Birliği Arasında Koruma Diyalog Projesi" kapsamında gerçekleştirilen çalışmalar sırasında iki yeni Selçuklu kitabesi daha

- 1 Mehmet Öz, "Sinop", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C 37, İstanbul 2009, s. 252.
- 2 Fulya Üstün Demirkaya-Ömer İskender Tuluk, "Eflatun'un "Kurban"ı Sinope'den Sinop'a: Kaynaklara Göre Sinop Kentinin Fiziksel Gelişimi", *METU JEA*, C 29/S. 1, 2012, s. 45-46.
- 3 Hüseyin Hilmi, *Sinop Kitabeleri*, Sinop Matbaası, Sinop 1339-1341; Mehmet Behçet, "Sinop Kitabeleri", *Türk Tarih Encümeni Mecmuası*, C I/S. 2, 1930, s. 35-45; Mehmet Behçet, "Sinop Kitabeleri II", *Türk Tarih Encümeni Mecmuası*, C I/S. 4, 1930, s. 43-49; M. Şakir Ülkütaşır, "Sinop Kitabelerinden Basılı Olmayan Birkaç Metin", *Türk Tarih, Arkeolojya ve Etnografya Dergisi*, S. 1, 1933, s. 157-159; M. Şakir Ülkütaşır, "Sinobda Selçuklular Zamanına Ait Tarihi Eserler", *Yeni Türk*, 56, 1937, s. 1050-1053; M. Şakir Ülkütaşır, "Sinop'ta Selçukiler Zamanına Ait Tarihi Eserler", *Türk Tarih, Arkeolojya ve Etnografya Dergisi*, S. 5, 1949, s. 116-131; M. Şakir Ülkütaşır, "Anadolu Selçukluları Tarafından Sinop'un Muhasara ve Zaptı", *Türk Kültürü*, S. 106 *Malazgirt Sayısı*, 1971, s. 814-819; İsmail Ulus, *Açıklamalı Sinop Kitabeleri*, Sinop Belediyesi Yay., Sinop 2014; Mahmut Demir, "I. İzzeddin Keykavus'un Sinop'u Fethi ve Fethin Selçuklu Kitabelerine Yansıması", *Uluslararası Geçmişten Günümüze Sinop'ta Türk-İslam Kültürü Sempozyumu Bildirileri*, C I, ed. Cüneyd Aydın-Emrah İndi-Doğan Fırıncı, Sinop Üniversitesi Yayınları, Sinop 2018, s. 193-208; Serhat Altunkaynak, "Sinop Kitabelerinde Anadolu İdarî Yapılanmasının Gözlenmesi ve Sinop'un Fethi Tarihi", *Uluslararası Karadeniz Bilimsel Araştırmalar ve İnovasyon Kongresi*, ed. Gülsüm Öztürk-Ebülfez Ezimli, İksad Yayınları, Trabzon 2024, s. 359-381.

tespit edilmiştir. Söz konusu kitabeler Sinop Kalesi'nin güney surlarında bulunan kemerli bir yapının içindeki muhdes duvarın belgelenerek kaldırılması sırasında açığa çıkarılmışlardır. Sultan I. İzzeddin Keykâvus'a ait olup daha önce görülmedikleri ve yayınlanmadıkları tespit edilen bu kitabeler, fetih sonrasındaki çalışmalar hakkında yeni bilgiler içermektedirler. Bu nedenle çalışmamız kapsamında yeni bulunan kitabelerin hazırlandıkları dönem ve koşulların daha iyi anlaşılması adına Sinop'un fethi, fetih sonrasındaki tahkimat çalışmaları ve surlara yerleştirilen diğer Selçuklu kitabeleri hakkında bilgi verilmiştir. Sonrasında da yeni tespit edilen kitabeler ele alınarak, literatüre olan katkıları ortaya konmuştur.

Sinop'un I. İzzeddin Keykâvus Tarafından Fethi

Sinop gibi pek çok önemli liman şehrine ev sahipliği yapan Karadeniz, kadim bir ticaret ve medeniyet sahası olagelmıştır. Özellikle Haçlı seferleri ile birlikte Akdeniz gibi Karadeniz ticareti de önemli bir ivme kazanarak ticari bir canlılığa sahip olmuştur⁴. Karadeniz'in önem kazanmasıyla birlikte Karadeniz'in Anadolu kıyısındaki en önemli liman kentlerinden birisi olan Sinop şehri de ehemmiyet kazanmıştır. Zira Sinop Karadeniz'i batıdan doğuya ve güneyden kuzeye doğru kateden, İstanbul'dan Trabzon'a ve Anadolu'dan Kırım'a hareket eden yolcuların ve tüccarların uğradığı önemli bir ticaret merkezi konumundaydı⁵. Şehir XIII. yüzyıl başlarında sahip olduğu bu önemden ötürü de Selçukluların ilgisini çekmiştir. Sinop'un o sıralarda İznik ve Trabzon imparatorları arasındaki hâkimiyet mücadelesine sahne olması da dönemin Türkiye Selçuklu Sultanı I. İzzeddin Keykâvus'u hızlı bir şekilde Sinop üzerine yöneltmiştir⁶. Zira Türkiye Selçuklu topraklarının ticari olarak zenginleşmesi için Karadeniz'e çıkılması bir zorunluluktu ve Sinop, Samsun limanı ile birlikte bu iş için oldukça elverişli bir merkezdi. Bu nedenle Sinop'un Selçuklularca fethi, siyasi olduğu kadar ekonomik anlamda da önem arz

4 Yücel Öztürk, "XIII. ve XVII. Yüzyıllarda Karadeniz Ticareti", *Türk Dünyası Araştırmaları*, S. 97, 1995, s. 117.

5 Şerafettin Turan, *Türkiye-İtalya İlişkileri I Selçuklular'dan Bizans'ın Sona Erişine*, Metis Yayınları, İstanbul 1990, s. 48.

6 Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, Turan Neşriyat Yurdu, İstanbul 1971, s. 303. Sinop şehri ilk defa Selçuklu Beyi Kara Tegin tarafından 1085 yılında fethedilmiştir. Ancak buradaki hâkimiyet çok kısa sürmüş, şehir Doğu Roma İmparatoru Alexios I. Komnenos'un politik bir manevrası neticesinde onun komutanı Konstantinos Dalassenos'a savaşmaksızın bırakılmıştır. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bk. Murat Keçiş, "Türkiye Selçuklu Hâkimiyetinde Bir Ortaçağ Liman Kenti: Sinop", *Sinop-Balatlar Kazısı ve Buluntular I*, ed. Gülgün Köroğlu-Filiz İnanan-Ozan Hetto, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2023, s. 519-521. Koca, *age.*, s. 30; Claude Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu*, çev. Erol Üyepazarcı, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2002, s. 69.

etmekteydi⁷. Öte yandan Sinop ve çevresinde rakip güçler arasındaki mücadele, Türkiye Selçuklu toprakları için ciddi bir tehlikeydi. Bu mücadele nedeniyle bölgede asayiş bozuluyor, yollar kapanıyor ve Selçuklu toprakları için tehlikeli olaylar meydana geliyordu. Bu tehlikeyi ortadan kaldırmak için de Sinop ve çevresinin Türkiye Selçuklu kontrolüne girmesi bir zorunluluk hâlini almaktaydı⁸. Sinop'un Selçuklularca fethinin bir gerekçesi de şehrin Trabzon Rum Devleti'nin eline geçme tehlikesiydi. Bu nedenle Karadeniz'in Anadolu sahillerindeki en önemli merkezlerden birisi olan Sinop'un riskli konumu Türkiye Selçuklu Sultanı I. İzzeddin Keykâvus'u rahatsız etmiş, topraklarının Karadeniz'e çıkış yolunun kapatılması anlamına gelen bu tehlikeli gelişmeyi bertaraf etmeye karar vermiştir. Bu nedenle de Sinop üzerine yürümüştür. O yıllardaki siyasi gelişmelerden anlaşıldığı üzere Sinop'un fethi Türkiye Selçuklularının yalnızca Karadeniz'e çıkması için değil, Orta Karadeniz bölgesindeki topraklarının güvenliği için de önem arz etmekteydi. Bununla birlikte Sultan I. İzzeddin Keykâvus hem tehlikeyi erken kavramış hem de siyasi atmosferden yararlanarak Sinop'un fethine yönelmiştir⁹. O sıralarda Bizans İmparatorluğu'nun vârisi olma iddiasını sürdüren İznik merkezli Laskarisler ile onların her anlamda rakipleri olan Trabzon Rum Devleti arasındaki çekişmeler Türkiye Selçuklularının işini kolaylaştırmıştır. Zira İznik merkezli Laskarisler Sinop'un Türkiye Selçuklularının eline geçmesi durumunda rakiplerinin batıya ilerlemesi engelleneceğinden, Sinop'un Türklerce fethedilmesine ses çıkarmamışlardır¹⁰. Dolayısıyla Türkiye Selçukluları Sinop'un fethi için iki rakip güçle aynı anda mücadele etmek zorunda kalmamışlardır. Bu da Sinop'un fethini kolaylaştıran bir etken olmuştur.

Türkiye Selçuklularının Sinop'u fethinin başlangıç süreci hakkında en önemli bilgileri İbn Bîbî kaydetmektedir. Onun anlatımına göre Sultan I. İzzeddin Keykâvus, Sivas'ta bulunduğu sıralarda Sinop'a yakın sınır bölgesinde görev yapan muhafızlar, Canik Bölgesi hâkimi ve Sinop'un yöneticisi olan Kır Aleksî'nin kötü yönetiminden ötürü bölgede birtakım karışıklıklar çıktığını ve bu karışıklıkların Selçuklu topraklarına da sıçradığını bildirmişlerdir. Bu haber üzerine sultan Sinop'un üzerine yürümeye karar vermiştir. Selçuklu ordusu şehir üzerine yürürken

7 Keçiş, *age.*, s. 522-523.

8 Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 303.

9 Salim Koca, *Sultan I. İzzeddin Keykâvus 1211-1220*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1997, s. 30-31, 91-93.

10 Scott Redford, *İktidar İmgeleri Sinop İç Kalesi'ndeki 1215 Tarihli Kitabeler*, çev. Barış Cezar, Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2014, s. 66.

Sinop ve çevresine casuslar gönderilmiştir. Bu casuslar Sinop hâkimi Kir Aleksi'yi yanındaki 500 kişi ile birlikte Sinop şehri dışında gafil avlayarak esir almışlardır. Bu sırada sultan da ordusuyla beraber Sinop önlerine gelmiş ve sıkı bir kuşatma başlamıştır¹¹. Selçuklu kuvvetleri şehrin önüne geldikten sonra Behrâm el-Trablusi isimli emir, beraberindeki 1000 kişilik kuvvetle Sinop Limanı'na girmiş ve oradaki gemileri yakmıştır. Böylelikle şehrin deniz yoluyla destek almasını sağlayacak vası-talar ortadan kaldırılmış ve şehir halkı zor durumda bırakılmıştır¹².

Sinop önlerinde kuşatma düzeni oluşturulduktan sonra Kir Aleksi ve maiyeti de sultanın huzuruna getirilmiş, Kir Aleksi'nin bir adamı vasıtasıyla Sinop şehri teslim olmaya davet edilmiştir. Zor durumdaki şehir ahalisi Kir Aleksi'nin talebi ve Sultan I. İzzeddin Keykâvus'un herkese eman vermesi neticesinde teslim olmayı kabul etmiş ve böylece Sinop'un Selçuklularca fethi gerçekleşmiştir¹³. Türkiye Selçuklularının Sinop'u fetih tarihiyle ilgili kaynaklarda birbirinden farklı rivayetler bulunmaktadır. Kadı Ahmed Nigidi fetih için hicri 610 (1213/1214) yılına işaret ederken¹⁴, Süryanî Ebu'l-Ferec¹⁵ ve dönemin bazı İslam tarihçileri fethin hicri 611 (1214/1215) yılında gerçekleştiğini kaydetmektedirler¹⁶. Konu hakkındaki en

- 11 El-Hüseyin b. Muhammed b. Ali el-Caferî er-Rugadi İbn Bibî, *El Evamirü'l-Ala'îye Fi'l-Umuri'l-Ala'îye (Tıpkıbasım)*, haz. Necati Lugal-Adnan S. Erzi, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1956, s. 147-149; El-Hüseyin b. Muhammed b. Ali el-Caferî er-Rugadi İbn Bibî, *El Evamirü'l-Ala'îye Fi'l-Umuri'l-Ala'îye Selçukname*, C I, çev. Mürsel Öztürk, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1996, s. 168-170. Ayrıca bk. Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 303-304; Koca, *age.*, s. 30-31; Keçiş, *age.*, s. 253.
- 12 Anonim, *Selçukname (Târih-i Âl-i Selçuk Der Anadolu)*, çev. Halil İbrahim Gök-Fahrettin Coşguner, Atıf Yayınları, Ankara 2014, s. 40. Ayrıca bk. Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 304-305; Koca, *age.*, s. 31-32.
- 13 İbn Bibî, *ıtpkbasım*, s. 149-152; İbn Bibî, *selçukname*, C I, s. 171-173; Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 304-307; Koca, *age.*, s. 32-35; Keçiş, *age.*, s. 523-524.
- 14 Niğdeli Kadı Ahmed, *El-Veledü'ş-Şefik ve'l-Hâfidü'l-Hâlik (Anadolu Selçuklularına Dair Bir Kaynak)*, haz. Ali Ertuğrul, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2015, s. 441.
- 15 Ebu'l-Ferec Cemâleddin İbnü'l-İbri, *Tarihü'z-Zamân*, nşr. İshak Ermele, Dârü'l-Maşrık, Beyrut 1986, s. 251.
- 16 Takiyüddin Ebi'l-Abbas Ahmed bin Ali bin Abdülkâdir el-Ubeydî el-Makrizî, *Es-Sulûk li-marifeti Diwel ve'l-Mülûk*, C I, nşr. Muhammed Abdülkâdir Ata, Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 1997, s. 299; El-Melikü'l-Müeyyed İmâdeddin Ebu'l-Fidâ, *El-Muhtasar fi'l-Ahbârü'l-Beşer*, C II, nşr. Mahmûd Deyyûb, Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 1997, s. 209; Bedreddin Mahmûd el-Aynî, *İkdu'l-Cümân fi Tarihî Ehli'z-Zamân*, C III, nşr. Mahmûd Rezzak Mahmûd, Dârü'l-Kütübî'l-Vesâikü'l-Kavmiyye, Kahire 2007, s. 284; Nâsirüddin Muhammed b. Abdîrahîm b. Ali el-Mısıri el-Hanefî İbnü'l-Furât, *Tarih-i İbnü'l-Furât*, C V/1, nşr. Hasan Muhammed eş-Şemâ'a, Beyrut 1970, s. 154-155. Muahhar kaynak yazarlarından Cenâbî Mustafa Efendi de diğer İslam tarihçileri gibi Sinop'un fetih tarihi olarak hicri 611 (1214/1215) yılını kaydetmektedir.

önemli kaynağı kaleme alan İbn Bibî ise fethin hicri 26 Cemaziyelahir 611 (2 Kasım 1214) tarihinde gerçekleştiğini yazmaktadır¹⁷. Ancak Sinop surlarına Selçuklu Emîri Bedreddin Ebu Bekir tarafından yerleştirilen çift dilli Arapça-Yunanca kitabeden öğrenildiğine göre, Sinop'un Selçuklularca tam fetih tarihi 1 Kasım 1214'tür¹⁸.

Fetih sonrasında Sultan I. İzzeddin Keykâvus Sinop ile meşgul olmuş, şehrin meskûn hâle getirilmesi, idaresi, tahkimi ve imarı için gerekli tüm önlemler alınmıştır¹⁹. Şehre vali ve buradaki garnizona komutan olarak ise daha önce Simre²⁰ Sübaşılığı görevini yürüten Selçuklu Emîri Bedreddin Ebu Bekir atanmıştır²¹.

Bk. Cenâbî Mustafa Efendi, *Cenâbî Mustafa Efendi'nin El-Ayemü'z-Zahir Fî Ahvali'l-Eva'il Ve'l-Evahir Adlı Eserinin Türkiye Selçukluları İle İlgili Kısımının Tenkidli Metin Nesri*, Kesik, haz. Muharrem Kesik, Selenge Yayınları, İstanbul 2023, s. 71.

- 17 İbn Bibî, *ıpkıbasım*, s. 152; İbn Bibî, *Selçukname*, C I, s. 173; El-Hüseyin b. Muhammed b. Ali el-Caferî er-Rugadî İbn Bibî, *Anadolu Selçukî Devleti Tarihi*, çev. M. Nuri Gençosman, Uzluk Basımevi, Ankara 1941, s. 63. İbn Bibî dışında başka kaynaklar da Sinop'un fetih tarihi hakkında gün ay ve yıl bilgisi vermektedirler. Bunlardan birisi muahhar kaynak yazarlarından Münecimbaşı'dır ve fetih için hicri 12 Cemaziyevvel 611 (23 Eylül 1214) tarihini vermektedir. Bk. Münecimbaşı Ahmed b. Lütfullah, *Câmiü'd-Düvel (Anadolu Selçukluları ve Beylikleri)*, C II, çev. Ali Öngül, Kabalcı Yayınları, İstanbul 2017, s. 48-49. Diğer bir muahhar kaynak olan *Anonim Selçukname*'de ise fetih tarihi hicri 17 Şevval 612 (8 Şubat 1216) olarak kaydedilmektedir. Bk. *Anonim Selçukname*, s. 40.
- 18 Koca, *age.*, s. 33; Cahen, *age.*, s. 70; Redford, *İktidar İmgeleri*, s. 238; Demir, "I. İzzeddin Keykavus'un Sinop'u Fethi ve Fethin Selçuklu Kitabelerine Yansımaları", s. 198; Keçiş, *age.*, s. 524-525.
- 19 İbn Bibî *ıpkıbasım*, s. 150-154; İbn Bibî *Selçukname*, C I, s. 173-175; İbn Bibî, *Anadolu Selçukî Devleti Tarihi*, s. 64.
- 20 Simre (سیمره) şehri yazılı ve epigrafik kaynaklardan varlığı tespit edilen, ancak tam yeri kesin olarak tespit edilememiş bir Selçuklu şehridir. Osman Turan'a göre Simre günümüzde Samsun'a bağlı olup, Amasya'ya da yakın durumdaki Vezirköprü ilçesi olmalıdır. Bk. Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 195 dn. 115. Muharrem Kesik'e göre de Simre şehrinin Pervâneoğullarının iktidar sahasındaki Sinop, Bafra, Samsun ve Amasya ile çevrelenen bölgede bir yerde olduğunu düşünmek daha mantıklıdır. Dolayısıyla Simre'nin bu bölge içerisinde bulunan Vezirköprü veya onun yakınlarında bir yerde bulunması kuvvetle muhtemeldir. Ancak kesin bilgi için bölgede yüzey araştırmalarının ve kazılarının yapılması gerekmektedir. Bk. Muharrem Kesik, "Selçuklu Türkiye'sinde Bir Hayal Şehir: Simre (Simere)", *Osmanlı'nın İzinde Prof. Dr. Mehmet İpşirli Armağanı* C II, haz. Feridun M. Emecen-İshak Keskin-Ali Ahmetbeyoğlu, Timaş Yayınları, İstanbul 2013, s. 144-145. Oktay Özel ise *Amasya Tarihi* yazarı Abdizade Hüseyin Hüsameddin'in eseri ve Osmanlı devri kayıtlarından hareketle Amasya kazasının kuzey sınırından başlayarak daha kuzeydeki ve kuzeybatıdaki Taşan dağlarına doğru uzanan bölgede Simre adıyla anılan farklı kaza ve nahiyelerin bulunduğunu, Simre isminin ise bu bölgenin genel ismi olabileceğini belirtmektedir. Ayrıca Simre'nin Havza veya Köprü kasabalarından birisi olabileceği ihtimali üzerinde durmaktadır. Bk. Oktay Özel, "Simre", *İktidar İmgeleri Sinop İçkalesindeki 1215 Tarihli Selçuklu Yazıtları* içinde çev. Barış Cezar, Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2014, s. 262-263.
- 21 Ülkütaşır, "Anadolu Selçukluları Tarafından Sinop'un Muhasara ve Zaptı", s. 817.

Sinop şehrinin fethi, Sultan I. İzzeddin Keykâvus'un iktidarı açısından önemli bir gelişmedir. Zira bu şehrin fethiyle Türkiye Selçukluları Karadeniz kıyısında önemli bir ticaret limanı ve denizcilik üssüne sahip olmuşlardır²². Ayrıca Sultan I. İzzeddin Keykâvus, Sinop'un fethini dönemin Abbasi halifesine müjdelemiş, o da kendisine "Es-Sultânü'l-Gâlib" ünvanını vermiştir. Bu nedenle Sultan I. İzzeddin Keykâvus, Sinop'un fethinden sonra hazırlanan tüm kitabelerde ve sikkelerinde bu ünvanla anılmıştır²³.

Fetih Sonrasında Sinop Surlarındaki Tamir ve Tahkim Faaliyetleri

Türkiye Selçuklularının Sinop şehrine özel bir önem atfettikleri, fetih sonrasındaki politika ve uygulamalarından açıkça anlaşılmaktadır. Bu uygulamaların en dikkat çekenlerinden birisi, fetih sonrasında şehrin özellikle surlarında gerçekleştirilen tamir ve tahkim faaliyetleridir. Türk tarihinin belli dönemlerinde örnekleri görüldüğü üzere Sinop şehrinin tamir ve tahkim edilmesi işi, Sultan I. İzzeddin Keykâvus'un emriyle dönemin devlet erkânına havale edilmiştir. Osman Turan'a göre şehirdeki bu faaliyetleri gerçekleştirenler, Sinop kuşatmasına katılan sübaşılardır. Onlar bu faaliyetlere kendi maddi imkânları ve kendi kadroları ile birlikte katılmışlardır. Selçuklu emîrlerinin bu faaliyetleri sur ve burçlara yerleştirdikleri kitabeler vasıtasıyla detaylı olarak tespit edilebilmektedir²⁴. Sinop İç Kalesi'ndeki kitabelerin dizilimi emîrlerin kendi içlerindeki kademeli hiyerarşiyi göstermektedir. Bu nedenle en şerefli yer, şehre bakan doğu cephedeki kitabelerdi ve en fazla öneme bunlar sahipti. Nitekim bu

22 Cahen, *age.*, s. 70; Mükrimin Halil Yinanç, *Türkiye Tarihi Selçuklular Devri*, C II, haz. Refet Yinanç, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2014, s. 30.

23 Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 306; Koca, *age.*, s. 34; Faruk Sümer, "Keykavus I", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C 25, İstanbul 2002, s. 352. Sultan I. İzzeddin Keykâvus, Sinop surlarındaki 1215 tarihli tüm kitabelerinde "Es-Sultânü'l-Gâlib" olarak kaydedilmiştir. Bk. Hilmi, *Sinop Kitabeleri*, s. 6-11; Behçet, "Sinop Kitabeleri II", s. 43-49; Redford, *İktidar İmgeleri*, s. 153-233. Sinop'un ardından 22 Ocak 1216'da fethettiği Antalya şehrinde hazırlattığı sur ve fetihname kitabelerinde de "Es-Sultânü'l-Gâlib" olarak anılmaktadır. Bk. Leyla Yılmaz-Kemal Tuzcu, *Antalya'da Türk Dönemi Kitabeleri*, SOTA Vakfı Yayınları, Haarlem 2010, s. 53-54, 103-104. Konya Alaeddin Camii'ndeki kitabelerinde de aynı ünvanla anılmaktadır. Bk. İbrahim Kunt-Necdet Bekirhan Soy, *Konya Kitabeleri*, C I, Selçuklu Belediyesi Yayınları, Konya 2020, s. 65, 68-69. Yine Konya'daki Seyfeddin Ferruh Ribatı kitabesinde de "Es-Sultânü'l-Gâlib" ünvanı kayıtlıdır. Bk. Remzi Duran, *Selçuklu Devri Yapı Kitabeleri (İnşa ve Ta'mir)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2001, s. 35. Sivas'taki Şifâiye Medresesi kitabesinde de Sultan I. İzzeddin Keykâvus "Es-Sultânü'l-Gâlib" olarak kaydedilmektedir. Bk. Rıdvan Nafiz-İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Sivas Şehri*, Maarif Vekâleti Yayınları, İstanbul 1928, s. 102.

24 Osman Turan, "Keykavus I", *İslam Ansiklopedisi*, C 6, MEB, İstanbul 1977, s. 635-636. Claude Cahen'e göre Sinop şehrindeki tamir ve tahkim çalışmalarına 15 Selçuklu emiri katılmıştır (Cahen, *age.*, s. 70).

cephede bizzat I. İzzeddin Keykâvus'un kitabeleri, iki askerî valisinin kitabeleriyle birlikte sergilenmekteydi. Sıralamanın en üstünde sultanın kitabeleri yer alıyor, onların altında ise iki askerî valinin kitabeleri bulunuyordu. Onların kitabelerini de daha az öneme sahip emîrlerinki takip ediyordu²⁵. Bu kitabeler emîrler arasındaki hiyerarşi yanında, onların maddi güçlerini ve ekiplerinin büyüklüğünü de gösteriyordu. Zira daha büyük işler, zengin ve kudretli emîrler tarafından üstlenilmişti²⁶. Sinop'taki Türkiye Selçuklu kitabelerinden elde edilen bilgiler bunlarla sınırlı değildir. Onlardan öğrenildiği kadarıyla Sinop'taki Selçuklu tamir ve tahkim faaliyetleri yaklaşık 8 ay sürmüştür²⁷. Bununla birlikte şehirdeki bu faaliyetlerin Sultan I. İzzeddin Keykâvus tarafından Selçuklu emîrlere havale edilmesi sayesinde, devletin kasasından daha az para harcandığı ve iş bölüştürüldüğü için tamir ve tahkim sürecinin daha hızlı bir şekilde tamamlandığı muhakkaktır.

Türkiye Selçuklu emîrlерinin fetih sonrasında Sinop surlarında gerçekleştirdiği tamir ve tahkim çalışmalarının belgeleri olan bu kitabelerin bazıları günümüze ulaşabilmiştir²⁸. Sinop'taki kitabeler üzerine en kapsamlı çalışmaları yürüten Scott Redford'a göre bu kitabeler Sinop'un fethinden sonra 1215 yılı yaz aylarında, iklim koşulların inşaat işlerine imkân verdiği bir zamanda şehrin tüm tahkimatlarının tamiri vesilesiyle hazırlanmış ve surlara yerleştirilmişlerdir. Bu kitabelerin en erken tarihli Sultan I. İzzeddin Keykâvus'un emîrlerinden olup fetih sonrasında Sinop Valiliği'ne getirilen Bedreddin Ebu Bekir'in hicri Muharrem 612 (miladi Mayıs 1215) tarihli kitabesidir. Sinop'taki bu kitabelerin günümüze ulaşanlarından kalenin tamirini gerçekleştiren 12 emîrin ismi ve bilgileri, ayrıca faaliyetlerde görev alan Halepli Ebû Ali el-Kettâni, Kayserili Yakup oğlu Cestân, Kayserili Mübârizeddin oğlu Mesud oğlu Akşa, Ankaralı Necmeddin ve Honas valisinin emrinde çalışan Sebastos isimli beş adet mimarın ismi öğrenilmektedir. Bunlara ek olarak Türkiye Selçuklularının 9 adet şehri ve idari bölgelerinin isimleri elde

25 Scott Redford, "Sinop in the Summer 1215: The Beginning of Anatolian Seljuk Architecture", *Sinope The Results of Fifteen Years of Research*, ed. Dominique Kassap Tezgör, Brill Publishing, Leiden 2012, s. 134-135.

26 Redford, "Sinop in the Summer 1215...", s. 136-137.

27 Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 306.

28 Scott Redford'a göre Sultan I. İzzeddin Keykâvus'un fetih sonrasında Sinop surlarındaki tahkim çalışmalarının ikonografik programı, Trabzon Rum Devleti'nin XIII. yüzyıl ortalarında şehri işgali ve XX. yüzyıldaki modern yapılaşma sebebiyle büyük oranda zarar görmüştür. Hatta Sinop Kalesi dışındaki Sultan I. İzzeddin Keykâvus'a ait kitabelerin tamamı şehirdeki Trabzon Rum Devleti hâkimiyeti sırasında ortadan kaldırılmıştır (Scott Redford, "Anadolu Selçukluları ve Antik Çağ", çev. Ali Ova, *Cogito 29 Selçuklular Özel Sayısı*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2001, s. 54).

edilmektedir²⁹. Bu kitabelerden öğrenildiğine göre Sinop fethedildiği sıralarda Türkiye Selçuklu şehirlerinden Malatya’da Emîr Hüsâmeddin Yusuf, Simre’de Emîr Bedreddin Ebu Bekir, Tokat ve bağlı yerlerinde Emîr Zeyneddin Beşşare yönetici olarak görev yapmaktaydı. Bunlara ek olarak Kayseri’de Emîr Bahâeddin Kutluğca, Amasya’da Kaymaz oğlu Mübârizeddin Behrâmşâh, Aksaray ve çevresinde Zahîreddin Kenek ve Seyfeddin İlideniz, Ereğli’de Şücâeddin Ahmedîl, Honas ve çevresinde Esededdin Ayaz³⁰, Sivas ve bağlı yerlerinde ise Emîr İmâdeddin Ayas, Celâleddin Kayser ve Sirâceddin Ömer görevlilerdi³¹.

Sultan I. İzzeddin Keykâvus’un Yeni Bulunan Kitabeleri

Sinop şehrinin en önemli tarihi kalıntılarından birisi Sinop Kalesi, bir diğeri ise kalenin içerisine inşa edilen Sinop Cezaevi’dir. Tarihî kayıtlardan öğrenildiğine göre Sinop Kalesi müstahkemliği ve coğrafi konumu nedeniyle XVI. yüzyıldan itibaren zindan olarak kullanılmaya başlamıştır. 1831 yılında Osmanlı Padişahı II. Mahmut zamanında ise bir bölümü modern anlamdaki ilk hapisanelerden birisi hâline getirilmiştir. Sinop İç Kalesi’nin genel olarak hapisane özelliği kazanması ise 1887 yılında Sinop Mutasarrıfı Veysel Paşa marifetiyle gerçekleşmiş, yeni binalar inşa edilerek bir de hamam yapısı eklenmiştir. XVIII. Yüzyılda Sinop İç Kalesi yanında şehrin kendisi de kalebentliğe³² mahkûm edilenlerin sürgün mıntıkasına

29 Redford, “Sinop in the Summer 1215...”, s. 130.

30 Emîr Esededdin Ayaz, Türkiye Selçuklularının önde gelen devlet adamlarından birisidir ve Sultan I. Gıyaseddin Keyhusrev ile oğullarının hizmetinde bulunmuştur. Devlet içerisinde Uç Beyi, Atabey, Emîr-i Ahur ve Sübaşı gibi önemli görevlerde bulunan emirin siyasi kariyeri ve faaliyetleri hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Mehmet Ali Hacıgökmen, “Türkiye Selçuklu Devlet Adamlarından Esededdin Ayaz”, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 27, 2010, s. 471-488.

31 Redford, *İktidar İmgeleri*, s. 147. Bu konuda ayrıca bk. Tuncer Baykara, “Türkiye Selçuklularında İdarî Birim ve Bununla İlgili Meseleler”, *Vakıflar Dergisi*, S. 19, 1985, s. 50. Kitabeler için ayrıca bk. Hilmi, *Sinop Kitabeleri*, s. 5-16; Behçet, “Sinop Kitabeleri”, s. 35-45; Behçet, “Sinop Kitabeleri II”, s. 43-49; Ülkütaşır, “Sinop’ta Selçukiler Zamanına Ait Tarihi Eserler”, s. 116-131.

32 Arapça “kal’a” kelimesi ile Farsça “bend” kelimesinin birleştirilmesinden oluşan Kalebend’in sözlük anlamı “kalede hapsedilmiş kimse” veya “kalede bağlı kimse”dir. Kalebend terim olarak ise suçluların kale duvarları içerisinde zorunlu ikamete tâbi tutulmaları ve kale dışına çıkışlarının engellenmesi şeklinde uygulanan ceza anlamına gelmektedir. Bk. Ömer İşbili, “Kalebend”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Ek-C 2, İstanbul 2019, s. 5. Osmanlı İmparatorluğu’nda idam cezası gerektiren suçlar dışındaki diğer suçlar için teşhir, ta’zir, para cezası, kürek cezası, sürgün ve kalebentlik gibi cezalar uygulanmaktaydı. Bu cezalardan suçluların bir kalede hapsedilmesi anlamına gelen kalebentlik, imparatorluğun erken dönemlerinde yaygın olarak uygulanan bir ceza değilken XVIII. yüzyılda sıkça müracaat edilen bir ceza haline gelmiştir. Bk. Neşe Erim, “Osmanlı İmparatorluğunda Kalebentlik Cezası ve Suçların Sınıflandırılması Üzerine Bir Deneme”, *Osmanlı Araştırmaları*, S 4, 1984, s. 80-81.

dönüşmüştür. Uzun yıllar boyunca Osmanlı İmparatorluğu'na ve bir süre de Türkiye Cumhuriyeti'ne hapisane olarak hizmet eden Sinop Cezaevi, 1996 yılında boşaltılmıştır. 1997 yılında ise kültürel faaliyetler için kullanılmak üzere Kültür Bakanlığına devredilmiştir³³. Sinop İç Kalesi'ne inşa edilen cezaevi; kale sur ve burçları, ayrıca bunların üzerindeki Türkiye Selçuklu kitabeleriyle iç içedir.

2021 yılı içerisinde şehrin en önemli yapılarından olan Sinop Tarihi Cezaevi'nde, Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığının kontrolünde “Ortak Kültürel Mirasın Yapım İşleri: Türkiye ve Avrupa Birliği Arasında Koruma Diyalog Projesi” kapsamında bazı kazı ve restorasyon çalışmalarının gerçekleştirilmesi planlanmıştır. Bu kapsamda Sinop Tarihi Cezaevi'nin III. kısmında tersane giriş kapısını kapatan muhdes duvarın kaldırılmasının kararlaştırılması ile de çalışmalara fiilen başlanmıştır (Resim 1). Giriş kapısının bulunduğu kemerin önündeki moloz taştan örülü duvarın Sinop Müze Müdürlüğü uzmanları gözetiminde belgelenerek kaldırılması neticesinde, içerik ve şekillerinden Türkiye Selçuklu Sultanı I. İzzeddin Keykâvus dönemine ait oldukları anlaşılan iki adet Arapça kitabe gün ışığına çıkarılmıştır (Resim 2 ve 3). Söz konusu kitabeler açılmak istenen sağır kemerdeki bir nişin içine konumlanmışlardır. Kitabelerin değerlendirilmesini kolaylaştırmak maksadıyla çalışma ekibindeki uzmanlar tarafından sol taraftaki kitabe *Doğu Kıtabe*, sağ taraftakine ise *Batı Kıtabe* adı verilmiştir.

Sinop'un fethinden sonra Sultan I. İzzeddin Keykâvus'un emriyle Selçuklu devlet erkânı ve onların kadroları eliyle gerçekleştirilen tamir ve tahkim çalışmalarının bir parçası oldukları anlaşılan bu iki kitabe, bulundukları kemerin kuvvetle muhtemel olarak Sinop Cezaevi'nin inşası sırasında bir duvarla kapatılması nedeniyle şu ana kadar görülememiş ve hiçbir çalışmaya konu olmamışlardır. Söz konusu kitabelerin ilki olan *Doğu Kıtabe*, 90x86 ebatlarında ve kareye yakın formdadır (Resim 4). Mermerden mamul olup, Arapça 5 satırlık bir inşa kitabesidir. Kitabenin metni iri karakterlerle ve Selçuklu sülüsü ile yazılmıştır. Harf karakterlerine bakıldığında “*Elif* (ا)” ve “*Lam* (ل)” harflerinin oldukça uzun bir şekilde yazılması, *Elif* harflerinin sonunda bir çengel bulunması ve birinci satırın sonundaki “*tevfik* (توفيق)” kelimesinin satıra sığmayan kısmının yan çevrilerek satır sonuna eklenmesi dikkat çekicidir (Resim 5). Ayrıca *Doğu Kıtabe* yalnızca 25 cm genişliğindeki bir niş ile *Batı Kıtabe*'den ayrılmaktadır. Metninden anlaşıldığına göre bu kitabe Selçuklu Emîri Osman oğlu Fahreddin Erdemşâh'a aittir. Kitabenin metni, transkripsiyonu ve tercümesi ise şu şekildedir:

33 Cevdet Yılmaz, “Tarihi Sinop Kalesi Cezaevi”, *Doğu Coğrafya Dergisi*, C 14/S. 22, 2009, s. 5-6.

Kitabe 1 (Sol/Doğu Kitabe)

- ١ لا اله الا الله محمد رسول الله اتفق بتوفيق
- ٢ الله تعالى فى ايام السلطان الغالب عز الدنيا و
- ٣ الدين ابو الفتح كيكافوس بن كيخسرو برهان امير
- ٤ المومنين عمر هذ البرجين و البدنين و الطاق فخر
- ٥ الدين اردمشاه بن عثمان فى سنة اثنى عشر و ستمائة

Transkripsiyon

- 1- Lâ ilahe illallah Muhammedün Resulullah ittefaka bi-tevfik
- 2- Allahi Teâlâ fi eyyâmi's-Sultânî'l-Gâlib İzze'd-Dünyâ ve'd-
- 3- Dîn Ebû'l-Feth Keykâvus bin Keyhüsrev Burhânu Emîri'l-
- 4- Müminîn 'ammera haze'l-burceyn ve'l-bedeneyn ve't-tâk Fahre'd-
- 5- dîn Erdemşâh bin Osmân fi seneti isnâ aşer ve sittemie.

Tercüme:

Allah'tan başka ilah yoktur ve Muhammed onun elçisidir. Bu iki burcu, iki bedeni ve kemeri yüce Allah'ın yardımıyla Gâlip Sultan, Dünyânın ve Dinin Şerefi, Fethin Babası, Halifenin Varlığının Delili, Keyhusrev oğlu Keykâvus'un iktidarında Osman oğlu Fahreddin Erdemşâh 612 yılında (miladi 1215/1216) imar etti.

Emîr Fahreddin Erdemşâh

Restorasyon çalışmaları sırasında bulunan kitabelerden *Doğu Kitabe* olarak tanımlananı Türkiye Selçuklu Emîri Fahreddin Erdemşâh'a aittir. Bu emîr hakkında Selçuklu kaynaklarında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. İsmine sadece Sinop'un 1215 yılında fethi sonrasında şehir kalesinde gerçekleştirilen tamir ve tahkim çalışması sırasında Amasya Valisi Emîr Mübârizeddin Behrâmşâh'ın kitabesiyle yan yana koydurduğu anlaşılan kitabede rastlanmaktadır. Kitabesinden Sinop Kalesi'ndeki iki burcun, iki bedeninin bir de kemerin imar ve tahkimini üstlendiği anlaşılmaktadır. Nitekim kitabe, Sinop Limanı'na açılan bir kemerin içerisinde bulunmaktadır. Kitabe metninden Fahreddin Erdemşâh'ın baba adının Osman olduğu anlaşılmaktadır. Baba adından hareketle de onun gulam kökenli değil, Müslüman bir aileden gelerek Türkiye Selçuklu devlet mekanizmasına dâhil olan bir emîr olduğu öğrenilmektedir. Emîr Fahreddin Erdemşâh'ın babası

dışında başka bir yakınına dair de elde veri yoktur. Kaynaklarda ve bazı kitabelerde Erdemşâh isimli başka bir emîre rastlansa da bu kişi Erzurum Selçuklu Meliki Muğiseddin Tuğrulşâh'a ve Türkiye Selçuklu Sultanı I. Alâeddin Keykubad'a hizmet ettiği anlaşılan Emîr Şemseddin Erdemşâh'tır. Şemseddin Erdemşâh Erzurum'un İspir İlçesi'ndeki Tuğrulşâh Câmii'nin inşa kitabesinde Atabeg olarak kayıtlıdır³⁴. I. Alâeddin Keykubad iktidarında Konya'da hicri 617 (miladi 1220/1221) tarihinde inşa ettirdiği mescidin kitabesinde ise Şemseddin Erdemşâh bin el-Hâc İsmail olarak kayıtlıdır³⁵. Bu kayıttaki baba adından hareketle de onun Sinop'ta kitabesi keşfedilen Fahreddin Erdemşâh ile bir alakası olmadığı anlaşılmaktadır. Dolayısıyla restorasyon sayesinde açığa çıkan bu yeni kitabe ile Fahreddin Erdemşâh'ın, Sultan I. İzzeddin Keykâvus'un ismi ilk kez kayıtlara geçen emîrlerinden birisi olduğu ortaya çıkmaktadır.

Emîr Fahreddin Erdemşâh'ın kitabesinin metni tamdır, ancak görev yeri hakkında bir bilgi içermemektedir. Bununla birlikte kitabenin bazı özellikleri ve Emîr Mübârizeddin Behrâmsâh'a ait olan hemen yanındaki kitabe ile ilişkisi, emîr hakkında birtakım tahminlerde bulunmayı mümkün kılmaktadır. Bu konuda dikkat çekici ilk detay, Fahreddin Erdemşâh'a ait *Doğu Kitabe* ile Emîr Mübârizeddin Behrâmsâh'a ait olan *Batı Kitabe*'nin aynı kemer altında bulunmaları ve birbirlerinden sadece 25 cm'lik bir niş vasıtasıyla ayrılacak kadar yakın olmalarıdır. Bu durum kitabelerin ikisinde de vurgulanan ve içinde bulundukları kemerin (الطاق) bu iki emîr tarafından ortaklaşa yapıldıklarını düşündürmektedir. Nitekim kitabelerin şekilleri, içerikleri ve en önemlisi yazı karakterleri iki kitabenin de aynı usta veya ekibin elinden çıktığını göstermektedir. Dolayısıyla Emîr Fahreddin Erdemşâh ile Emîr Mübârizeddin Behrâmsâh'ın en azından bu kemerin yapımında aynı ekiple ve birlikte çalıştıkları anlaşılmaktadır. Sinop Kalesi'nin tamir ve tahkimi gibi büyük bir işte, Selçuklu emîrlerinin ve ekiplerinin başka emîr ve onların ekipleriyle iş birliği yapması oldukça mantıklı bir hareket olarak görünmektedir. Bu nedenle söz konusu kitabelerin yan yana ve aynı kemer altında bulunması ya iki emîrin aynı ekipte olmasından ya da söz konusu kemerin iki emîre ayrı ayrı zimmetlenen iş alanlarının birleştiği yerde bulunmasından ileri geliyor olmalıdır. Ancak bu durumda Emîr Mübârizeddin

34 İbrahim Hakkı Konyalı, *Abideleri ve Kitabeleri ile Erzurum Tarihi*, Ercan Matbaası, İstanbul 1960, s. 508-509; Haşim Karpuz, "Erzurum ve Çevresindeki Bazı Selçuklu Kaleleri", *I-II. Millî Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Semineri Bildirileri*, Selçuk Üniversitesi Yayınları, Konya 1993, s. 161; Osman Gürbüz, *Anadolu Selçukluları Döneminde Erzurum (1212-1318)*, Aktif Yayınevi, Ankara 2004, s. 45-46; Faruk Sümer, "Tuğrul Şah", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C 41, İstanbul 2012, s. 347.

35 İbrahim Hakkı Konyalı, *Abideleri ve Kitabeleri ile Konya Tarihi*, Yeni Kitap Basımevi, Konya 1964, s. 354; Kunt-Soy, *Konya Kitabeleri*, C I, s. 178-180.

Behrâmşâh'ın önde gelen bir Selçuklu emîri olduğunun bilinmesi, Sinop Kalesi'nde diğer bir kitabesinin bulunması ve görev yerinin Amasya olduğunun belirtilmesi, görev yeri kaydedilmeyen ve hakkında bilgi bulunmayan Fahreddin Erdemşâh'ın da Emîr Mübârizeddin Behrâmşâh'ın ekibine mensup ve Amasya'ya bağlı yerlerden birisinin yöneticisi olduğunu düşündürmektedir. Nitekim Mübârizeddin Behrâmşâh'ın iki kitabesi de onun Sinop Kalesi'ndeki imar ve tahkimat çalışmalarını Amasya vilayetine bağlı yerlerin emîrleriyle birlikte gerçekleştirdiğine atıf yapmaktadırlar. Dolayısıyla Fahreddin Erdemşâh'ın Amasya'ya bağlı yerlerden birisinin yöneticisi ve Mübârizeddin Behrâmşâh'tan sonra ismini bir kitabede kaydetme hakkı elde etmiş ikincil derecede bir emîr olması kuvvetle muhtemeldir.

Çalışmalar sırasında tespit edilen *Batı Kitabe* (Resim 6) ise metninden anlaşıldığı üzere Türkiye Selçuklularının önde gelen emîrlerinden Mübârizeddin Behrâmşâh'a aittir. Söz konusu kitabe diğer kitabe gibi mermerden mamuldür. Diğer kitabeden farklı olarak 4 satırdan oluşmaktadır. Bununla birlikte diğer kitabe gibi Selçuklu sülüsü ile yazılmıştır. 95x81 cm ölçülerinde ve *Doğu Kitabe* gibi kareye yakın dikdörtgen formdadır. Kitabenin yazı karakteri incelendiğinde özelliklerinin tıpkı *Doğu Kitabe* gibi olduğu görülmektedir. Üstelik bu kitabenin de ilk satırının sonunda bulunan “Gâlib (غالب)” ünvanının satıra sığmayan “Be (ب)” harfi tıpkı diğer kitabe gibi yan yatırılarak satırın sonuna sığdırılmıştır (Resim 7). Bu yazım şekli iki kitabenin de aynı kişinin elinden çıktığını göstermektedir. Batı kitabenin metni, transkripsiyonu ve tercümesi ise şöyledir:

Kitabe 2 (Sağ/Batı Kitabe)

١ اتفق بتوفيق الله تعالى في ايام السلطان الغالب

٢ عز الدنيا و الدين ابو الفتح كيكوس بن كيوخسرو

٣ برهان امير المومنين عمر هذ البدنين و الطاق مبارز الدين

٤ بهرامشاه بن قيمان مع امرای اماسيه و ولايات في سنة اثني عشر و ستمائة

Transkripsiyon

1- İttefaka bi-tevfikillahi Teâlâ fi eyyâmi's-Sultânü'l-Gâlib

2- İzze'd-Dünyâ ve'd-Dîn Ebû'l-Feth Keykâvus bin Keyhüsrev

3- Burhânu Emîri'l-Müminin 'ammera haze'l-bedeneyn ve't-tâk Mübârizede'd-din

4- Behrâmşâh bin Kaymaz maa umerâ-yı Amâsiyye ve vilâyâtı fi seneti isnâ aşer ve sittemie.

Tercüme

Bu iki bedeni ve kemeri yüce Allah'ın yardımıyla Gâlip Sultan, Dünyânın ve Dinin Şerefi, Fethin Babası, Halifenin Varlığının Delili, Keyhüsrev oğlu Keykâvus'un iktidarında Kaymaz oğlu Mübârizeddin Behrâmşâh Amasya ve vilayetleri emirleriyle birlikte 612 (miladi 1215/1216) yılında imar etti.

Mübârizeddin Behrâmşâh'ın Yayınlanmış Olan Kitabesi

Emîr Mübârizeddin Behrâmşâh'ın Amasya'ya bağlı yerlerin emirleri ile birlikte gerçekleştirdiği tamir ve tahkim faaliyetlerine işaret eden bir kitabe daha vardır. Orijinal yeri Sinop İç Kalesi'nin Batı surları olan bu kitabe, şu an 4.29.71 Envanter numarası ile Sinop Müzesi bahçesinde sergilenmektedir³⁶. Kitabenin Arapça metni ve tarafımızdan hazırlanan transkripsiyon ve tercümesi şu şekildedir:

١ لا اله الا الله وحده لا شريك له محمد رسول الله

٢ اتفق بتوفيق الله تعالى في ايام السلطان الغالب المعظم

٣ شاهنشاه الاعظم عز الدنيا و الدين ابو الفتح كيكاس بن كيكسرو

٤ برهان امير المومنين عمر هذا البرجين و البدنين و ثلث قناطر العبد الضعيف المحتاج

٥ الى رحمة الله مبارز الدولة و الدين بهرامشاه بن قيمان و امرا اماسيه في سنة اثني عشر و ستمائة³⁷

Transkripsiyon

1- Lâ ilâhe illallah vahdehu lâ şerike leh Muhammedün Resûlullah

2- İttefaka bi-tevfikillahi Teâlâ fi eyyâmî's-Sultânü'l-Gâlibü'l-Muazzam

3- Şâhinşâhü'l-Azam İzze'd-Dünyâ ve'd-Dîn Ebû'l-Feth Keykâvus bin Keyhüsrev

4- Burhânu Emîri'l-Müminîn 'ammera haze'l-burceyn ve'l-bedeneyn ve sülûsi kanâtir el-abdü'z-za'îf el-muhtâc

5- İla rahmetullahu Mübârize'd-Devle ve'd-Dîn Behrâmşâh bin Kaymaz ve Umerâ-yı Amâsiyye fi seneti isnâ aşer ve sittemie.

Tercüme

Ortağı olmayan Allah'tan başka ilah yoktur ve Muhammed onun elçisidir. Bu iki burcu, iki bedeni ve üç kemeri Yüce Allah'ın yardımıyla, Ulu Gâlip Sultan, Ulu

³⁶ Redford, *İktidar İmgeleri*, s. 221.

³⁷ Hilmi, *Sinop Kitabeleri*, s. 11; Behçet, "Sinop Kitabeleri II", s. 45-46; Ülkütaşır, "Sinop'ta Selçukiler Zamanına Ait Tarihi Eserler", s. 127; Scott Redford, *İktidar İmgeleri*, s. 221.

Şahlar Şahı, Dünyânın ve Dinin Şerefi, Fethin Babası, Halifenin Varlığının Delili, Keyhusrev oğlu Keykâvus iktidarında, Allah'ın rahmetine muhtaç zayıf kul, Din ve Devletin Savaşçısı Kaymaz oğlu Behrâmşâh Amasya şehri emîrleri ile birlikte 612 (m. 1215/1216) yılında imar etti.

Emîr Mübârizeddin Behrâmşâh'ın Sinop Müzesi'nde bulunan kitabesinden ve yeni bulunan kitabesinden hareketle Sultan I. İzzeddin Keykâvus'un önde gelen adamlarından birisi olarak kayda değer bir tahkim çalışması yaptığı anlaşılmaktadır. Emîrin, Amasya ve buraya bağlı yerlerin yöneticileri ile birlikte faaliyetlerini ortaya koyan ilk kitabeden; iki burç, iki beden ve üç kemerin tamir ve tahkimini gerçekleştirdikleri anlaşılmaktadır. Kitabe incelendiğinde iki burç ve iki beden ibarelerinin düzgün bir şekilde yazıldığı, ancak üç kemer (ثَلَاثُ قَنَاطِرَہ) ibaresinin metnin 4. ve 5. satırlarını ayıran çizginin kırılmasıyla araya sonradan eklendiği görülmektedir. Scott Redford'a göre bu uygulama kitabenin verdiği bilgileri eksik bulan banî emîrlerin metni hazırlayan kâtime müdahalesi üzerine gerçekleşmiştir³⁸. Bu kitabede dikkat çekici diğer husus Emîr Mübârizeddin Behrâmşâh'ın kendi ünvanını Sinop'ta kitabe hazırlatan diğer Selçuklu emîrlerinden farklı olarak "Mübârizü'd-devle ve'd-din" şeklinde yazdırmasıdır. Bu sıra dışı bir uygulamadır ve her ne kadar emîrin ünvanı sultanların ünvanlarıyla aynı olmasa da yazılış şekli Selçuklu sultanlarının ünvanlarının kaydediliş şeklini andırması bakımından dikkat çekicidir³⁹.

Yeni bulunan kitabe ise, Emîr Mübârizeddin Behrâmşâh ile Amasya'ya bağlı merkezlerin yöneticileri tarafından iki burç, iki beden ve üç kemere ek olarak; iki beden ve bir kemer üzerinde daha tamir ve tahkim çalışması gerçekleştirdiklerini ortaya koymaktadır. Bu da Amasya ekibinin Sinop Kalesi'nde ciddi bir iş yaptıklarını göstermektedir. Ayrıca gerçekleştirdikleri işin hacminden Amasya ve vilayetleri emîrlerinin maddi açıdan da kudretli oldukları ve hatırı sayılır bir ekiple birlikte Sinop Kalesi'nde görev yaptıkları anlaşılmaktadır.

Emîr Mübârizeddin Behrâmşâh

Emîr Mübârizeddin Behrâmşâh (مبارز الدین بهرامشاه) Türkiye Selçuklu sultanları I. İzzeddin Keykâvus ve I. Alâeddin Keykubad devirlerinin önde gelen emîrlerinden birisidir. Kendisi hakkındaki bilgiler oldukça sınırlıdır. Babasının ismi Sinop'taki iki kitabe vasıtasıyla öğrenildiğine göre Kaymaz'dır⁴⁰. Bu bilgidен hareketle de

38 Redford, "Sinop in the Summer 1215", s. 131-132; Redford, *İktidar İmgeleri*, s. 223.

39 Redford, *İktidar İmgeleri*, s. 224.

40 Emir Mübârizeddin Behrâmşâh ile aynı dönemde Selçuklu Emîri olan ve Sinop'ta tamir/

emîrin gulam kökenli olmadığı anlaşılmaktadır. Emîrin hakkındaki bilgilere Sinop kitabeleri dışında, dönemin en önemli Selçuklu kaynağı olan İbn Bibî'nin "*El-Evâmîrü'l-Alâ'îyye fî Umûrî'l-Alâ'îyye*" isimli eserinde rastlanmaktadır. Mübârizeddin Behrâmşâh, bu kaynakta Emîr-i Meclis (امير مجلس) göreviyle I. İzzeddin Keykâvus'un has adamlarından birisi olarak kaydedilmektedir⁴¹. Ayrıca I. İzzeddin Keykâvus'u kardeşi Melik Alâeddin Keykubâd'a karşı taht mücadelesi verdiği sırada destekleyen devlet erkânından birisi olduğu belirtilmektedir⁴².

Emîr Mübârizeddin Behrâmşâh, 1214 yılında düzenlenen Sinop Seferi'ne de katılmıştır. Ayrıca Sinop'un 1 Kasım 1214 tarihinde fethi sonrasında şehrin tahkiminde de görev almıştır. Bunun delili olan kitabeler günümüze ulaşmıştır⁴³. Kendisi Sultan I. İzzeddin Keykâvus'un düğünü sonrasında düzenlenen Eyyûbî seferinde de bulunmuş, başarılı mücadelesine rağmen yaralı olarak başka Selçuklu emîrleriyle birlikte esir düşmüştür⁴⁴. Sultan I. İzzeddin Keykâvus'un vefatı sonrasında kardeşi I. Alâeddin Keykubad'ın iktidarında da görev yaptığı bilinen Mübârizeddin Behrâmşâh, dönemin önde gelen emîrlerinden Seyfeddin Ayaba, Zeyneddin Beşşare ve Bahâeddin Kutluğca ile birlikte Sultan I. Alâeddin Keykubad'ın iktidarını gölgelemek ve onu tahttan indirmek için tertibata girişmek gerekçesiyle tasfiye edilmiştir. Bu aşamada Emîr Mübârizeddin Behrâmşâh'ın da tutuklanarak Zamantı Kalesi'ne hapsedildiği, 1223 yılında burada öldüğü veya öldürüldüğü düşünülmektedir⁴⁵.

tahkim faaliyetleri yürüten Simre Valisi Bedreddin Ebu Bekir'in babasının adı da Kaymaz'dır. Scott Redford, Emîr Mübârizeddin Behrâmşâh ile Bedreddin Ebu Bekir'in baba adlarının aynı olmasından ve birbirine yakın şehirlerde valilik yapmalarından hareketle muhtemelen kardeş olduklarını düşünmektedir (Redford, *İktidar İmgeleri*, s. 224).

41 İbn Bibî, *ıpkıbasım*, s. 115; İbn Bibî, *Selçukname*, C I, s. 135; Yazıcızâde Âli, *Tevârîh-i Âl-i Selçuk (Selçuklu Tarihi)*, haz. Abdullah Bakır, Çamlıca Yayınları, İstanbul 2017, s. 201. Emîr Mübârizeddin Behrâmşâh'ın Melik İzzeddin Keykâvus'a Malatya'da 6 yıl boyunca hizmet ettiği düşünülmektedir. Bu konuda bk. Melek Göksu Erdeğer, "Mübarizeddin Behramşah", *Konya Ansiklopedisi*, C 7, Konya 2014, s. 39.

42 Erdeğer, agm., s. 39.

43 Erdeğer, agm., s. 39.

44 İbn Bibî, *ıpkıbasım*, s. 191-194; İbn Bibî, *Selçukname*, C I, s. 209-211; Erdeğer, agm., s. 39-40.

45 İbn Bibî, *ıpkıbasım*, s. 265-270; İbn Bibî, *Selçukname*, C I, s. 283-288; Erdeğer, agm., s. 40.

Sonuç

Türkiye Selçuklularınca 1 Kasım 1214 tarihinde fethedilen Sinop, fetih sonrasında ciddi tahkim ve imar faaliyetlerine sahne olmuştur. Bu faaliyetler Sinop burç ve sur duvarlarına yerleştirilen kitabeler vasıtasıyla belgelenmiştir. Bu kitabeler, Sultan I. İzzeddin Keykâvus dönemindeki pek çok merkez ve bu merkezlerin valileri hakkında önemli bir isim listesi sağlamaktadır. Böylesine kapsamlı bir listeye de Selçuklu Türkiye'sinde yalnızca Sinop'ta rastlanmaktadır. 2021 yılında gerçekleştirilen çalışmalar ise bu döneme ait bilinmeyen iki kitabeyi daha gün ışığına çıkarmış ve dönemle ilgili yeni bilgiler sağlamıştır. Yeni bulunan kitabelerden birisi, ismi hiçbir kaynaktan geçmeyen Osman oğlu Emîr Fahreddin Erdemşâh'ın ismini kaydetmekte ve onun da iki burç, iki beden ve bir kemeri tamir/tahkim ettirerek Sinop'taki çalışmalara katkı sağladığını ortaya koymaktadır. Diğer kitabe ise Sinop Müzesi'nde sergilenen diğer bir kitabe vasıtasıyla Sinop'ta emrindeki görevliler ile birlikte iki burç, iki beden ve üç kemer yaptığı önceden bilinen Amasya Valisi Emîr Mübârizeddin Behrâmşâh'ın, bunlara ek olarak iki beden ve bir kemerin daha tamir ve tahkimini gerçekleştirdiğini göstermektedir. Sinop'ta tespit edilerek ilk kez burada yayınlanan bu iki kitabe, Sultan I. İzzeddin Keykâvus'un emriyle Sinop'ta gerçekleştirilen tamir/tahkim çalışmalarının şu ana kadar bilinenden daha kapsamlı olduğunu ortaya koymaktadırlar. Zira bu iki yazıt vasıtasıyla Selçuklu Sultanı I. İzzeddin Keykâvus ve emîrlerinin Sinop Kalesi'nde toplamda 11 burç, 13 beden (sur duvarı) ve 4 kemerde tamir ve tahkim çalışması gerçekleştirdikleri belgelenmektedir. Ayrıca bu kitabeler Sinop Kalesi'nde daha fazla sayıda emîrin görev yaptığını ve bunlardan birisinin de Emîr Fahreddin Erdemşâh olduğunu ortaya koymaktadır. Öte yandan yeni bulunan bu iki yazıttan Batı kitabe, Sinop'taki tamir/tahkim faaliyetlerinde Amasya Valisi Emîr Mübârizeddin Behrâmşâh ve Amasya'ya bağlı yerlerin emîrlerinin diğer Selçuklu emîrlere nazaran daha büyük katkılarına olduğunu göstermektedir. Nitekim bu kitabeyle Amasya ekibinin Sinop Kalesi'nde toplamda 4 kemer, 4 beden ve 2 burç üzerinde faaliyet yürüttükleri tespit edilmektedir. Bu durum Amasya ve Amasya'ya bağlı yerleri yöneten emîrlerin maddi açıdan oldukça kuvvetli olduklarına ve Sinop Kalesi'ndeki tahkim faaliyetlerinde diğer Selçuklu emîrlere nazaran ciddi bir ağırlıkları bulunduğu işaret etmektedir. Bu durumun Amasya ve çevresinin gelirlerinin yüksekliği ve Amasya Valisi Emîr Mübârizeddin Behrâmşâh'ın Sultan I. İzzeddin Keykâvus'a yakınlığı ile alakalı olması ihtimal dâhilindedir. Öte yandan Amasya ekibinin Sinop'taki tamir/tahkim faaliyetlerinde diğer emîrlere göre daha fazla katkı sağlamalarının bir nedeni de Amasya şehrinin Sinop'a olan coğrafi yakınlığının sağladığı lojistik imkânlar olmalıdır.

Değerlendirme

Bu makale en az iki hakem tarafından çift taraflı kör hakemlik modeliyle incelendi. Benzerlik taraması yapılarak intihal içermediği teyit edildi.

Etik Beyan

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Bu çalışma 21.01.2025 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığı Sinop Müzesi Müdürlüğü ile yazar arasında gerçekleştirilen 14 maddelik protokol ile hazırlanmıştır. Ayrıca Türkiye Cumhuriyeti Sinop Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Sinop Müzesi Müdürlüğü'nün E-67745030-155.01-6315166 sayılı üst yazısı ile onaylanmıştır.

Etik Bildirim

belleten@ttk.gov.tr

Yapay Zeka Kullanımı

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde yapay zekâ tabanlı herhangi bir araç veya uygulama kullanılmamıştır. Çalışmanın tüm içeriği, yazarlar tarafından bilimsel araştırma yöntemleri ve akademik etik ilkelere uygun şekilde üretilmiştir.

Lisans

Bu makale Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası Lisans (CC BY-NC) ile lisanslanmıştır.

Teşekkür

Çalışmamız için gerekli yasal izinleri, bilimsel raporları ve kitabe görsellerini sağlayarak her türlü kolaylığı gösteren Sinop Müze Müdürü Sayın Mehmet Çöndür Bey'e hassaten teşekkürlerimizi sunarız.

Review

This article has been reviewed by at least two reviewers using a double blind peer review model. A similarity check was performed to confirm that it was free of plagiarism.

Ethical Statement

It is declared that scientific and ethical principles were complied with during the preparation of this study and all the works referred are mentioned in the bibliography.

This study was conducted pursuant to a fourteen-article protocol concluded on 21 January 2025 between the author and the Sinop Museum Directorate of the Ministry of Culture and Tourism of the Republic of Türkiye. The study was further authorized by the Sinop Museum Directorate under the official letter no. E-67745030-155.01-6315166 issued by the Provincial Directorate of Culture and Tourism of the Governorship of Sinop, Republic of Türkiye.

Complaints

belleten@ttk.gov.tr

Use of Artificial Intelligence

No artificial intelligence-based tools or applications were used in the preparation of this study. The entire content of the manuscript was produced by the authors in accordance with scientific research methods and academic ethical principles.

License

This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (CC BY-NC).

Acknowledgment

The authors wish to express their sincere gratitude to Mr. Mehmet Çöndür, Director of the Sinop Museum, for his generous assistance in facilitating this research by providing the necessary legal permissions, scholarly documentation, and images of the inscriptions.

KAYNAKLAR

- Ahmed b. Lütfullah, Müneccimbaşı, *Câmiü'd-Düvel (Anadolu Selçukluları ve Beylikler)*, C II, çev. Ali Öngül, Kabalıcı Yayınları, İstanbul 2017.
- Altınkaynak, Serhat, “Sinop Kitabelerinde Anadolu İdarî Yapılanmasının Gözlenmesi ve Sinop’un Fetih Tarihi”, *Uluslararası Karadeniz Bilimsel Araştırmalar ve İnovasyon Kongresi*, ed. Gülsüm Öztürk-Ebülfez Ezimli, İksad Yayınları, Trabzon 2024, s. 359-381.
- Anonim *Selçukname (Târih-i Âl-i Selçûk Der Anatolı)*, çev. Halil İbrahim Gök-Fahrettin Coşguner, Atıf Yayınları, Ankara 2014.
- Baykara, Tuncer, “Türkiye Selçuklularında İdarî Birim ve Bununla İlgili Meseleler”, *Vakıflar Dergisi*, S. 19, 1985, s. 49-60.
- Behçet, Mehmet, “Sinop Kitabeleri II”, *Türk Tarih Encümeni Mecmuası*, C I/S. 4, 1930, s. 43-49.
- Behçet, Mehmet, “Sinop Kitabeleri”, *Türk Tarih Encümeni Mecmuası*, C I/S. 2, 1930, s. 35-45.
- Cahen, Claude, *Osmanlılardan Önce Anadolu*, çev. Erol Üyepazarcı, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2002.
- Cenâbî Mustafa Efendi, *Cenabî Mustafa Efendi’nin El-Aylemü’z-Zahir Fî Ahvali’l-Eva’ıl Ve’l-Evahir Adlı Eserinin Türkiye Selçukluları İle İlgili Kısımının Tenkidli Metin Neşri*, haz. Muharrem Kesik, Selenge Yayınları, İstanbul 2023.
- Demir, Mahmut, “I. İzzeddin Keykavus’un Sinop’u Fethi ve Fethin Selçuklu Kitabelerine Yansıması”, *Uluslararası Geçmişten Günümüze Sinop’ta Türk-İslam Kültürü Sempozyumu Bildirileri*, C I, ed. Cüneyd Aydın-Emrah İndi-Doğan Fırıncı, Sinop Üniversitesi Yayınları, Sinop 2018, s. 193-208.
- Duran, Remzi, *Selçuklu Devri Yapı Kütâbeleri (İnşa ve Ta’mir)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2001.
- Ebu’l-Fidâ, el-Melikü’l-Müeyyed İmâdeddin, *El-Muhtasar fî’l-Ahbârü’l-Beşer*, C II, nşr. Mahmûd Deyyûb, Dârü’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut 1997.
- El-Aynî, Bedreddin Mahmûd, *İkdu’l-Cümân fî Tarihi Ehli’z-Zamân*, C III, nşr. Mahmûd Rezzak Mahmûd, Dârü’l-Kütübi’l-Vesâikü’l-Kavmiyye, Kahire 2007.
- El-Makrizî, Takiyüddin Ebi’l-Abbas Ahmed bin Ali bin Abdülkâdir el-Ubeydî, *Es-Sulûk li-marifeti Düvel ve’l-Mülûk*, C I, nşr. Muhammed Abdülkâdir Ata, Dârü’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut 1997.

- Erim, Neşe, “Osmanlı İmparatorluğunda Kalebendlik Cezası ve Suçların Sınıflandırılması Üzerine Bir Deneme”, *Osmanlı Araştırmaları*, S. 4, 1984, s. 79-88.
- Faruk, Sümer, “Keykavus I”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, C 25, İstanbul 2002, s. 352-353.
- Göksu Erdeğer, Melek, “Mübarizeddin Behramşah”, *Konya Ansiklopedisi*, C 7, Konya 2014, s. 39-40.
- Hacıgökmen, Mehmet Ali, “Türkiye Selçuklu Devlet Adamlarından Eseddeddin Ayaz”, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 27, 2010, s. 471-488.
- Hilmi, Hüseyin, *Sinop Kütabeleri*, Sinop Matbaası, Sinop 1339-1341.
- Gürbüz, Osman, *Anadolu Selçukluları Döneminde Erzurum (1212-1318)*, Aktif Yayınevi, Ankara 2004.
- İbn Bîbî, el-Hüseyin b. Muhammed b. Ali el-Caferî er-Rugadî, *Anadolu Selçukî Devleti Tarihi*, çev. M. Nuri Gençosman, Uzluk Matbaası, Ankara 1941.
- İbn Bîbî, el-Hüseyin b. Muhammed b. Ali el-Caferî er-Rugadî, *El Evamirü'l-Ala'ye Fi'l-Umuri'l-Ala'ye (Selçukname)*, C I. çev. Mürsel Öztürk, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1996.
- İbn Bîbî, el-Hüseyin b. Muhammed b. Ali el-Caferî er-Rugadî, *El Evamirü'l-Ala'ye Fi'l-Umuri'l-Ala'ye (Tıpkıbasım)*, haz. Necati Lugal-Adnan S. Erzi, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1956.
- İbnü'l-Furât, Nâsirüddin Muhammed b. Abdîrahîm b. Alî el-Mısırî el-Hanefî, *Tarih-i İbnü'l-Furât*, C V/1, neş. Hasan Muhammed eş-Şemâ'a, Beyrut 1970.
- İbnü'l-İbri, Ebu'l-Ferec Cemâleddin, *Tarihü'z-Zamân*, nşr. İshak Ermele, Dârü'l-Maşrık, Beyrut 1986.
- İşbilir, Ömer, “Kalebend”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, Ek-C 2, İstanbul 2019, s. 5-7.
- Karpuz, Haşim, “Erzurum ve Çevresindeki Bazı Selçuklu Kaleleri”, *I-II. Millî Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Semineri Bildirileri*, Selçuk Üniversitesi Yayınları, Konya 1993, s. 157-170.
- Keçiş, Murat, “Türkiye Selçuklu Hâkimiyetinde Bir Ortaçağ Liman Kenti: Sinop”, *Sinop -Balatlar Kazısı ve Buluntular I*, ed. Gülgün Köroğlu-Filiz İnanan-Ozan Hetto, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2023, s. 519-532.

- Kesik, Muharrem, “Selçuklu Türkiyesi’nde Bir Hayal Şehir: Simre (Simere)”, *Osmanlı’nın İzinde Prof. Dr. Mehmet İpşirli Armağanı*, C II, haz. Feridun M. Emecen-İshak Keskin-Ali Ahmetbeyoğlu, Timaş Yayınları, İstanbul 2013, s. 141-154.
- Koca, Salim, *Sultan I. İzzeddin Keykâvus (1211-1220)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1997.
- Konyalı, İbrahim Hakkı, *Abideleri ve Kütabeleri İle Erzurum Tarihi*, Ercan Matbaası, İstanbul 1960.
- Konyalı, İbrahim Hakkı, *Abideleri ve Kütabeleri İle Konya Tarihi*, Yeni Kitap Basımevi, Konya 1964.
- Kunt, İbrahim-Soy, Necdet Bekirhan, *Konya Kütabeleri*, C I, Selçuklu Belediyesi Yayınları, Konya 2020.
- Nafiz, Rıdvan-Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Sivas Şehri*, Maarif Vekâleti Yayınları, İstanbul 1928.
- Niğdeli Kadı Ahmed, *El-Veledü’ş-Şefik ve’l-Hâfidü’l-Hâlik (Anadolu Selçuklularına Dair Bir Kaynak)*, haz. Ali Ertuğrul, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2015.
- Öz, Mehmet, “Sinop”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, C 37, İstanbul 2009, s. 252-256.
- Özel, Oktay, “Simre”, *İktidar İmgeleri Sinop İçkalesindeki 1215 Tarihli Selçuklu Yazıtları* içinde çev. Barış Cezar, Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2014, s. 257-263.
- Öztürk, Yücel, “XIII. ve XVII. Yüzyıllarda Karadeniz Ticareti”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, S. 97, 1995, s. 113-136.
- Redford, Scott, “Anadolu Selçukluları ve Antik Çağ”, çev. Ali Ova, *Cogito 29 Selçuklular Özel Sayısı*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2001, 48-59.
- Redford, Scott, “Sinop in the Summer 1215: The Beginning of Anatolian Seljuk Architecture”, *Sinope The Results of Fifteen Years of Research*, ed. Dominique Kassab Tezgör, Brill Publishing, Leiden 2012, s. 125-149.
- Redford, Scott, *İktidar İmgeleri: Sinop İçkalesindeki 1215 Tarihli Selçuklu Yazıtları*, çev. Barış Cezar, Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2014.
- Sümer, Faruk, “Tuğrul Şah”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, C 41, İstanbul 2012, s. 346-347.
- Turan, Osman, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, Turan Neşriyat Yurdu, İstanbul 1971.
- Turan, Osman, “Keykavus I”, *Millî Eğitim İslam Ansiklopedisi (İA)*, C 6, İstanbul 1977, s. 631-642.

Turan, Şerafettin, *Türkiye-İtalya İlişkileri I Selçuklular'dan Bizans'ın Sona Erişine*, Metis Yayınları, İstanbul 1990.

Ulus, İsmail, *Açıklamalı Sinop Kitabeleri*, Sinop Belediyesi Yay., Sinop 2014.

Ülkütaşır, M. Şakir, "Sinop Kitabelerinden Basılı Olmayan Birkaç Metin", *Türk Tarih, Arkeologya ve Etnogrofyay Dergisi*, S. 1, 1933, s. 157-159.

Ülkütaşır, M. Şakir, "Sinobda Selçuklular Zamanına Ait Tarihi Eserler", *Yeni Türk*, S. 56, 1937, s. 1050-1053.

Ülkütaşır, M. Şakir, "Sinop'ta Selçukiler Zamanına Ait Tarihi Eserler", *Türk Tarih, Arkeologya ve Etnogrofyay Dergisi*, S. 5, 1949, s. 113-151.

Ülkütaşır, M. Şakir, "Anadolu Selçukluları Tarafından Sinop'un Muhasara ve Zaptı", *Türk Kültürü*, S. 106 *Malazgirt Sayısı*, 1971, s. 814-819.

Üstün Demirkaya, Fulya-Tuluk, Ömer İskender, "Eflatun'un "Kurbağa"sı Sinope'den Sinop'a: Kaynaklara Göre Sinop Kentinin Fiziksel Gelişimi", *METU İFA*, C 29/S. 1, 2012, s. 45-68.

Yazıcızâde Âli, *Tevârîh-i Âl-i Selçuk (Selçuklu Tarihi)*, haz. Abdullah Bakır, Çamlıca Yayınları, İstanbul 2017.

Yılmaz, Cevdet, "Tarihi Sinop Kalesi Cezaevi", *Doğu Cografya Dergisi*, C 14/S. 22, 2009, s. 1-16.

Yılmaz, Leyla-Tuzcu, Kemal, *Antalya'da Türk Dönemi Kitabeleri*, SOTA Vakfı Yayınları, Haarlem 2010.

Yinanç, Mükrimin Halil, *Türkiye Tarihi Selçuklular Devri*, C II, haz. Refet Yinanç, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2014.

EKLER

Resim 1: Kitabelerin Bulunduğu Kemer'in Kazı Öncesi Durumu
(Redford, "İktidar İmgeleri", s. 93).

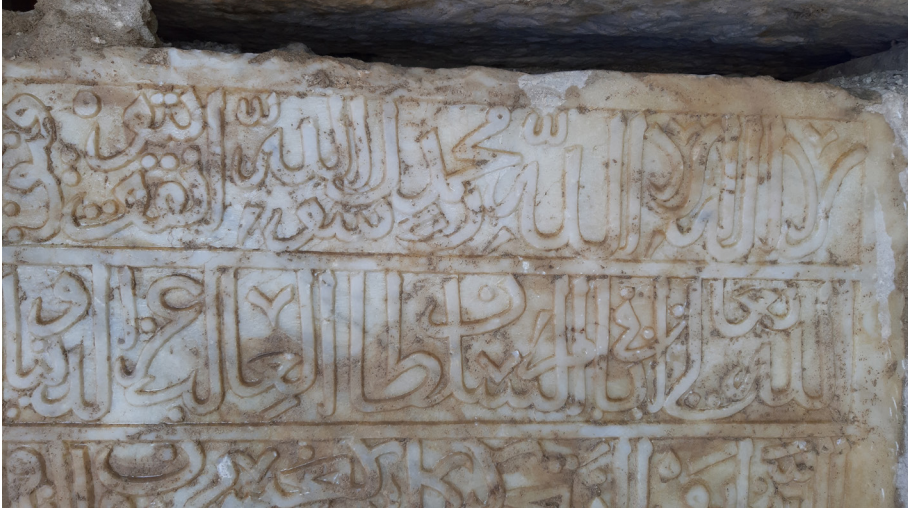
Resim 2: Sultan I. İzzeddin Keykâvus'un Yeni Bulunan Yazıtları (Sinop Müzesi Arşivi, 2025).

Resim 3: Kitabelerin Bulunduğu Kemer Üzerinde Sürdürülen Kazı Çalışmaları (Sinop Müzesi Arşivi, 2025).

Resim 4: Doğu Kitabe (Sinop Müzesi Arşivi, 2025).

Resim 5: Doğu Kitabe Detay (Sinop Müzesi Arşivi, 2025).

Resim 6: Batı Kitabe (Sinop Müzesi Arşivi, 2025).

Resim 7: Batı Kitabe Detay (Sinop Müzesi Arşivi, 2025).

